

УДК 343.971:343.4

С.В. ДАВИДОВ, Харківський національний університет внутрішніх справ

ЛАТЕНТНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ТРУДОВИХ ПРАВ

Ключові слова: латентні злочини, трудові права

За офіційними статистичними даними, поданими у Єдиному звіті про злочинність за 12 місяців 2009 р. (форма № 1), який щорічно готується кількома відомствами згідно затвердженій Інструкції [1], протягом 2009 р. усього було зареєстровано 2853 злочини проти трудових прав, серед яких: перешкодження законній діяльності професійних спі-

лок, політичних партій, громадських організацій (ст.170 КК) – 1 злочин; перешкодження законній професійній діяльності журналістів (ст.171 КК) – 6 злочинів; грубе порушення законодавства про працю (ст.172 КК) – 1821 злочини; грубе порушення угоди про працю (ст.173 КК) – 14 злочинів; примушування до участі у страйку або перешкодження участі у страйку (ст.174 КК) – зареєстровано не було; не виплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ст.175 КК) – 1011 злочинів [2].

Динаміку кількості реєстрації злочинів у цій сфері за шість років (2003–2009) ілюструє графік, поданий на рис.1.

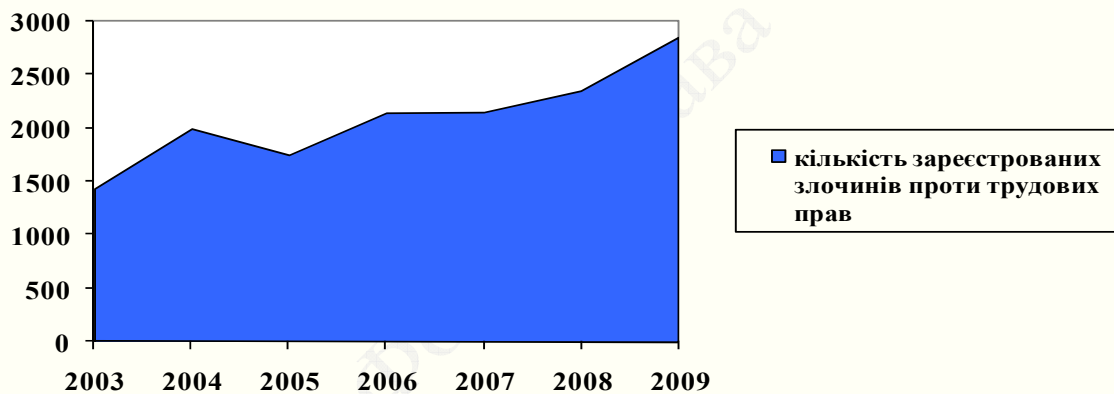

Рисунок 1 - Динаміка кількості реєстрації злочинів проти трудових прав за шість років (2003–2009)

З цього, додержання вимог законодавства у сфері захисту та поновлення трудових прав громадян є досить гострою проблемою.

Різні аспекти злочинності в галузі порушень трудових прав громадян досліджувалися у працях В.В. Воробйова, О.М. Готіна, І.П. Лановенка, О.В. Лавріненка, В.І. Павликівського та деяких ін. Однак досліджень рівня латентності злочинів проти трудових прав людини та громадянина досі фактично не проводилося. Звідси, мета дослідження: проаналізувати рівень латентності злочинів проти трудових прав, розглянути дані соціо-

логічного опитування громадян та працівників прокуратури щодо рівня латентності злочинів проти трудових прав; виокремити причини високого рівня латентності злочинів проти трудових прав людини та громадянина.

Латентність злочинів – це ознака, яка відображає існування в країні тієї реальної ситуації, коли певна частина злочинів лишається неврахованою [3, с.26]. На вчинення латентних злочинів насамперед впливає низка факторів, серед яких виділяють:

– особливості злочинів, пов'язані зі способом їх вчинення, що призводить до труд-

нощів їх виявлення;

- ретельне маскування злочинів особами, які їх вчинили;
- поведінку осіб, які постраждали від вчиненого злочину, пов'язану зі страхом перед злочинцем, наслідками, низьким рівнем правової свідомості та ін.;
- зловживання працівників правоохоронних органів, пов'язані з реєстрацією злочинів, їх обліком та ін.

Важливе місце під час кримінологічної характеристики злочинів проти трудових прав займає вирішення питання латентності цього виду злочинів. Латентність злочинів проти трудових прав – це прихована або незареєстрована частина злочинів, які було вчинено. Цей показник утворює різницю між вчиненими та зареєстрованими злочинами.

Так, за механізмом утворення виокремлюють три складові частини латентної злочинності:

- злочини, про які не було повідомлено – злочини було вчинено, але потерпілий, свідки, посадові особи не повідомили про це правоохоронні органи;
- злочини, які не увійшли до звітності – це злочини, про які було повідомлено правоохоронні органи, але їх не було зареєстровано й не проведено досудове слідство;
- невстановлені злочини – ті злочини, про які було заявлено, зареєстровано, проводилося слідство, але через халатність або недостатню професійну підготовку чи в силу інших причин не було встановлено склад злочину [4, с.113–114].

Інакше кажучи, виокремлюють природну, штучну та пограничну латентність злочинів. Для того, щоб отримати уявлення про реальні масштаби латентності злочинів проти трудових прав, необхідно, в першу чергу, застосувати різні методики, а саме: «порівняльний аналіз взаємопов'язаних показників кримінальної статистики; співставлення даних кримінальної звітності з даними адміністративних та дисциплінарних порушень, зі статистикою заяв, скарг, клопотань, листів громадян до правоохоронних органів; опитування громадян, засуджених; експертні оцін-

ки спеціалістів та ін.» [5, с.30–49].

Беручи до уваги особливості вчинення злочинів проти трудових прав людини та громадянина, нами було проведено опитування населення з метою встановлення приблизного рівня латентності злочинів проти трудових прав, відповіді на питання, які верстви населення частіше потерпають від неправомірних дій, що обмежують їх трудові права, на підприємствах якої форми власності тощо.

Було опитано 200 осіб з 24 областей України та Автономної Республіки Крим, 100 чоловіків та 100 жінок. Респондентів було розділено на чотири вікові групи: 18–25 років, 26–45 років, 46–59 років, від 60 років і старше. Відповідно до цього, до першої групи увійшли 50 респондентів (по 25 чоловіків та жінок), до другої групи – 60 респондентів (18 чоловіків та 32 жінки), до третьої – 40 респондентів (по 20 чоловіків та жінок), до четвертої – 50 респондентів (по 25 чоловіків та жінок). Під час опитування також було встановлено, що 50 % респондентів (100 осіб) мають стаж роботи більше 10 років, 30 % (65 осіб) мають стаж роботи від 5 до 10 років, та 20 % (35 осіб, які входили до першої вікової групи, а саме у віці від 18 до 26 років) мають стаж роботи до 5 років.

Перед респондентами були поставлені питання, які допомогли би з'ясувати природу злочинів проти трудових прав, механізм їх утворення та локалізацію. Серед винесених на опитування питань були такі: на підприємствах якої форми власності ви працювали (працюєте); чи мали місце щодо Вас неправомірні дії з боку керівництва, які порушували Ваші трудові права; чи повідомляли Ви про порушення Ваших трудових прав у контролюючі організації або у правоохоронні органи, якщо ні, то чому; які заходи до поновлення Ваших трудових прав було вжито?

За результатами опитування було отримано дані, що 65 % респондентів (128 осіб) працювали (працюють) на підприємствах, в установах, організаціях державної форми власності. З респондентів у віці 18–25 років тільки 10 працюють на підприємствах, установах та організаціях державної форми влас-

ності, у віковій групі 26–45 років – 25 осіб, 46–59 років – 35 осіб, 60 та старше – 52 особи. Але показовим є той факт, що із тих решти 70 осіб, які на час опитування працювали на підприємствах приватної форми власності, 55 осіб раніше працювали на підприємствах, в установах і організаціях державної форми власності. Також одержані нами дані свідчать про іншу тенденцію – особи, які працюють у приватній сфері, найчастіше працюють без належного правового оформлення трудових відносин. На поставлені питання 20 осіб (у віці від 18 до 25 років) відповіли, що вони працюють «не офіційно», тобто без наявності трудової книги та особливої справи у відділі кадрів – усі ці випадки стосуються підприємств сфери послуг.

Серед опитуваних склалася тенденція, що незалежно від віку, від форми власності підприємства, стажу, 78,5 % респондентів (157 опитуваних) довелося зазнати від керівництва утисків, пов'язаних із порушенням їх трудових прав. Так, 61 респондент акцентували увагу на тому, що їх не відпускали у щорічну оплачувану відпустку. Інші 49 респондентів зазначили, що вони були незаконно переведені на іншу посаду без їх згоди. Ще 47 респондентів нарікали, що вони працювали понад норму та не отримували за це додаткової заробітної платні. Крім того, 115 респондентів із 157 вказали як на порушення їхніх трудових прав на неодноразові випадки несвоєчасної виплати заробітної плати.

Важливим показником для усвідомлення реального рівня латентності злочинів проти трудових прав є те, що 145 зі 157 респондентів, які вказали на порушення трудових прав, не зверталися за допомогою ані до вищестоящих організацій, ані до правоохоронних органів. Мотивування такого роду бездіяльності було наступним:

- побоювання втратити місце роботи;
- побоювання втратити в заробітній платі;
- страх отримати дисциплінарне стягнення;
- страх, «зіпсувати» відносини з вищестоящим керівництвом;
- недовіра до правоохоронних органів;

– недовіра до судової гілки влади.

Натомість 10 із 15 респондентів вказали на те, що після незаконної невивиплати заробітної плати вони звернулися до прокуратури, за цими зверненнями було порушено кримінальні справи відносно посадових осіб підприємств, установ та організацій, та їх було притягнуто до кримінальної відповідальності, а працівникам виплачено заробітну плату.

П'ятеро з респондентів вказали на те, що вони зверталися до вищестоящого керівництва та не отримали компенсації або поновлення своїх трудових прав. Натомість їм було запропоновано «забрати заяву та тихо працювати» з погрозами бути звільненими, що вищевказані респонденти і зробили. Отримані дані свідчать про те, що рівень латентності злочинів проти трудових прав є надзвичайно високим.

Опитані респонденти вказують на те, що, на їх думку, частка незареєстрованих злочинів проти трудових прав становить від 50 до 90 % – 112 респондентів, або перевищує 90 % – 88 респондентів. При тому, що для інших найбільш розповсюджених видів злочинів середній рівень латентності близький до 30 % [6, с.8].

Також нами було опитано 42 працівника прокуратури різного рівня, які вказують на рівень латентності злочинів проти трудових прав у розмірах від 50 до 90 %. На поставлене питання «чому, на Вашу думку, таким високим є рівень прихованих або незареєстрованих злочинів проти трудових прав громадян?», працівники прокуратури зазначили:

1) недосконалість законодавчої бази (10 співробітників або 23,8 %);

2) невіру громадян у правовий захист правоохоронних органів, пов'язану зі стереотипом корумпованості посадових осіб (27 співробітників або 64,2 %);

3) незнання громадянами порядку захисту своїх порушених прав (5 співробітників або 12 %).

Розподіл цих відповідей ілюструє діаграма рис.2.

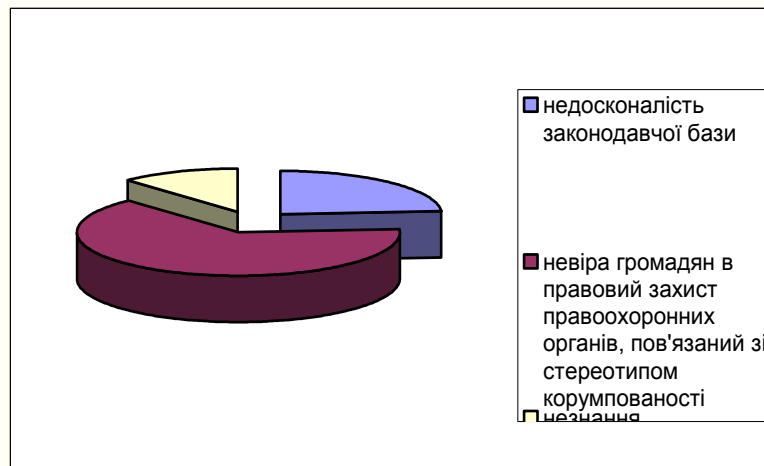

Рисунок 2 - Розподіл відповідей працівників прокуратури

На те саме питання пересічні громадяни відповіли наступним чином (рис.3):

- 1) недостатність законодавчої бази (102 респондента або 51 %);
- 2) складна процедура захисту порушених

прав (58 респондентів або 29 %);

3) недовіра до посадових осіб (35 респондентів або 17,5 %).

Не змогли дати однозначної відповіді на поставлене питання тільки 5 респондентів (2,5 %).

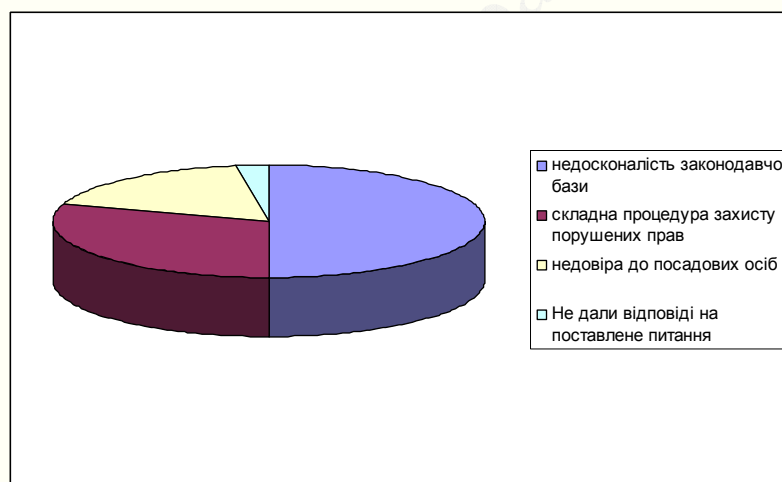

Рисунок 3 - Розподіл відповідей пересічних громадян

Аналіз вищевказаних відповідей свідчить, що і трудове, і кримінально-процесуальне законодавство України не забезпечує швидкий та ефективний захист трудових прав людини та громадянина. Населення та працівники правоохоронних органів досить критично оцінюють стан боротьби зі злочинними порушеннями трудових прав. Серед чинників, які впливають на високий рівень латентності злочинів проти трудових прав людини і громадянина, виділяють такі, як:

недостосконалість законодавчої бази, невіра громадян у правовий захист правоохоронних органів, пов'язаний зі стереотипом корумпованості посадових осіб, незнання громадянами порядку захисту своїх порушених прав - це свідчить про глибоку кризу як в законодавчій діяльності, так і в правосвідомості суспільства. Порушення трудових прав громадян, в свою чергу, ставить під загрозу діяльність підприємств, установ, організацій та призводить до того, що кваліфіковані кадри

шукають інше місце роботи, навіть не за спеціальністю. Це, в свою чергу, відбивається на конкурентноздатності підприємств, установ та організацій як на внутрішньому ринку так і за кордоном, що призводить до зменшення відрахувань грошових коштів до бюджету України.

Процедура захисту трудових прав є дуже складною, і переважна кількість робітників її не знають. Високий рівень бюрократизму керівного апарату та високий рівень корупції підірвали довіру працівників до посадових осіб, що у свою чергу дискредитувало правоохоронні органи в очах населення.

Необхідно терміново розробити ряд заходів, щодо зменшення рівня латентності злочинів проти трудових прав та впровадити комплекс дій направлених на запобігання та профілактику цього виду злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інструкція про єдиний облік злочинів / затв. спільним наказом ГП України, МВС України, Служби безпеки України, ДПА

України, МЮ України : від 26.03.2002 р., № 20/84/293/126/18/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0020900-02>.

2. Єдиний звіт про злочинність за 12 місяців 2009 р. : форма № 1 / інформаційна довідка ДІТ МВС України.

3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х. : Право, 2009. – 288 с.

4. Кримінология : учебник / под ред. акад. В. Н. Кудрявцева, проф. В. Е. Эминова. – М. : Юристъ, 2007. – 512 с.

5. Латентная преступность в России: опыт теоретического и прикладного исследования / К. К. Горяинов, А. П. Исиченко, Л. В. Кондратюк. – М. : НИИ МВД РФ, 1994. – 152 с.

6. Оболенцев В. Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. Ф. Оболенцев ; Нац. юрид. академія ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – 19 с.

Давидов С. В. Латентність злочинів проти трудових прав / С. В. Давидов // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 236–240 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11dcvptp.pdf>

Проаналізовано рівень латентності злочинів проти трудових прав, розглянуто дані соціологічного опитування громадян та працівників прокуратури щодо рівня латентності злочинів проти трудових прав. Виокремлено причини високого рівня латентності злочинів проти трудових прав людини та громадянина.

Давыдов С.В. Латентность преступлений против трудовых прав

Выполнен анализ уровня латентности преступлений против трудовых прав, рассмотрены данные социологического опроса граждан и работников прокуратуры об уровне латентности преступлений против трудовых прав. Выделены причины высокого уровня латентности преступлений против трудовых прав человека и гражданина.

Davydov S.V. Latency Crimes against the Labour Rights

The level analysis latency crimes against the labour rights is made, the data of sociological interrogation of citizens and workers of Office of Public Prosecutor about level latency crimes against the labour rights are considered. The reasons of high level latency crimes against labour human rights and the citizen are allocated.